

Over Pekel, poëzie en pabbe

Vorige week presenteerde de Stichting Stellingwarver Schrieversronte het boek „Hou vreemd ik blijf. Saul van Messel. Joods dichter in het Nedersaksisch”. Het boek werd uitgereikt aan Burgemeester Oosterwijk van Oost-Stellingwerf op 13 april, de bevrijdingsdag van Oost- en West-Stellingwerf. Het boek is viertalig en bevat bijdragen in het Drents, Nederlands, Gronings en Stellingwerfs. Die bijdragen zijn afkomstig van Marga Kool, die de inleiding schreef, Adri Offenbergh, die een uitgebreide bibliografie van de dichtbundels van Van Messel samenstelde, en Martin van Nieuwenhoven die voor (nieuw) fotomateriaal zorgde. Ook Saul van Messel zelf leverde een bijdrage: een nieuwe cyclus gedichten onder de titel „As ik noar röttem vlaig”. Maar het grootste deel van het boek wordt in beslag genomen door een interview dat Pieter Jonker met van Van Messel had, een gesprek overigens dat geheel in het Stellingwerfs wordt gevoerd.

Saul van Messel, pseudoniem van Jaap Meijer, werd op 18 november 1912 in Winschoten geboren. Onder zijn eigen naam schreef hij tal van boeken over joden in Nederland, joodse letterkundigen en de joodse historie. Als Saul van Messel schreef hij een dertigtal dichtbundels, zowel in het Gronings als in het Nederlands. In 1984 werd Van Messel voor één van zijn bundels bekroond met de literaire prijs van 't Grunneger Bouk. Van Messel is woonachtig in Heemstede.

Hieronder volgen een aantal fragmenten uit het interview van Pieter Jonker met de dichter. Omdat in ons gebied geen Stellingwerfs wordt gesproken en naar alle waarschijnlijkheid ook moeilijk wordt gelezen, hebben we de vrijheid genomen de betref-

fende citaten in het Nederlands te vertalen.

Opvallend is dat Van Messel niets wil weten van enige invloed van zijn verleden en het Groninger landschap op zijn werk:

„...Want voor mij heeft dit Omme-lander „landschap” in het begin van mijn leven op geen enkele manier creatieve invloed uitgeoefend. Zoals me dat veel later bewust werd, ik me dat ook bewust wilde worden. Waarbij je nooit moet vergeten dat ik pas in 1967 poëzie ben gaan schrijven. En twee jaar later pas: gedichten in het dialect”.

„...Voor mij heeft van begin af aan een ander abstract landschap mijn leven bepaald: het jodendom. Al mijn vroege indrukken zijn hier in eerste aanleg mee verweven. Teruggaand tot mijn vierde/ vijfde levensjaar.”

„Ik kende het Hebreeuwse alfabet vóórdat ik op de lagere school in de Engelsestraat (in Winschoten; red.)

het Hollandse abc leerde bij juf Voorzanger (een geassimileerde jodin, dochter van de vroegere vrijzinnige rebbe van Veendam-Wildervank, Jonas Levi Voorzanger). Dat was zomer 1918: ik was nog geen zes!”

„...Ik ging vanaf mijn vijfde naar de „jodenschool” in de Bosstraat. Naast de sjoel, die ik al lang voor die tijd kende. Mijn vader was een orthodoxe jood die geen dienst oversloeg. Hij zat rechts vooraan en oefende het jodendom ook in zijn persoonlijke leven nauwgezet uit. Ik zie hem nog zitten (om en nabij 1916) 's morgens, met de gebedsriemen om. Bij het hoofdgebed stond hij met zijn gezicht naar Jerusaleem gekeerd. Aan de muur hing een eenvoudige „Mizrech”, de gebruikelij-

*mien sjoel is blind
dij zugt gain jeudn meer
naachts in de wind
heurt zai gereer*

De voormalige synagoge in Winschoten, nu een gereformeerde kerk.

ke afbeelding die het oosten aan-geeft.”

SEMINARIUM

Van Messel ging in Amsterdam naar het joods seminarium en studeerde vervolgens geschiedenis aan de universiteit. Kort na zijn promotie werd Van Messel leraar aan een van de „gedwongen” joodse scholen, waar onder anderen Anne Frank zijn leerlinge is geweest. „Toen waren we al getekend met de ster,” aldus Van Messel. En verder:

„Het heeft geen zin in dit boekje verder in te gaan op die ontzettende tijd. Ik beknopt verband teken ik aan, dat wij (ik trouwde juni 1940) in juni 1943 naar Westerbork werden gebracht. Dat oord blijft voor mij traumatisch. En - als zodanig - een bron voor poëzie. Een doodenkele keer ben ik er nog geweest...”

„Februari 1944 werden we naar Bergen Belsen gedeporteerd. Vandaag precies 41 jaar geleden. De treinreis door het Noorden, bij de route van mijn jeugd langs!”

*doe leste traain
dij mie bie
winschoot laangs
noar schaanse
ridt
lag onder
dizze zulde
locht
mien jongstied
daag dode pabbe
doe ligt
hail dicht bie*

*warhèn
goan wie*

(„Laangs”. Uit: „Vrouger of loater”)

Van Messel overleefde Bergen Belsen. De traumatische ervaringen zouden zijn poëzie echter blijvend doordringen. Na de oorlog keer Van Messel niet meer naar Groningen terug.

„Ol vrok/woarvan ik/nije gedichten/mok” dichtte hij ooit en erkent dat er sprake is van een soort haat-liefde verhouding met zijn geboortestreek. Het woord „anti-nostalgie” valt.

Pieter Jonker: „Maar - als ik ook eens een dialectische opmerking mag maken - zit in dit kil-afstandelijke niet ook een restje van diepe innerlijke betrokkenheid bij uw geboortegrond, die u niet kunt kwijtraken?”

Van Messel: „Ik geef dat toe. Vaak is de drang om zomaar ineens naar het Noorden te gaan heel sterk. Dan ga ik ook menigmaal. „Pekel” staat voor aan mijn eigen kaart, maar...

*pekel/poëzie
en pabbe*

*dicht bie sjoel
nait wied van klabbe*

*drijdubbeld droad
van prediker*

*zuik ik vergees
in mien baedeker*

„Die geboorteplaats van mijn vader kan ik toch nog wel bezoeken. Ergens - u gelooft het niet - ben ik er op een verloren moment nog wel gelukkig. Zoals op die dag dat ik in de stromende regen „bie Hoanekaampe ston” en in gedachten kaddiesj opzegde voor oom Bram... Dat gedicht leest u later nog wel eens. Maar in mijn eigen geboorteplaats - die stad zonder joden - voel ik mij blijvend ontmoedigd, gedeporteerd. Als ik die „gereformeerde” sjoel (de Winschoter synagoge is nu een gereformeerde kerk; red.) voorbijkuier, weet ik dat ik nooit terug komen kán. Daar neem ik alleen maar peilloos afscheid. Altijd.”

„Hou vreemd ik blijf. Saul van Messel. Joods dichter in het Nedersaksisch”. Pieter Jonker/Marga Kool/Adri Offenbergh. Een uitgave van de Stichting Stellingwarver Schrieversronte in Oosterwolde. Prijs: f 15,00.